

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут металофізики ім. Г. В. Курдюмова

НАНОСИСТЕМИ,
НАНОМАТЕРІАЛИ,
НАНОТЕХНОЛОГІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
ТОМ 4, ВИПУСК 3

РВВ ІМФ
КИЇВ — 2006

PACSnumbers: 81.07.Bc, 81.16.Nd, 81.20.Ka, 82.45.Fk, 84.37.+q, 84.60.Dn, 85.80.Dg

Електрохімічна інтеркаляція йонів літію в α -кварц

Б. К. Остафійчук, І. Ф. Миронюк, В. О. Коцюбинський, В. І. Мандзюк,
Ю. В. Гавенчук

*Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника,
вул. Шевченка, 57,
76025 Івано-Франківськ, Україна*

Проведено комплексні дослідження кінетики процесу електрохімічної інтеркаляції йонів літію в кристалічний α -кварц. Показано, що електрохімічна інтеркаляція супроводжується появою нової інтеркаляційної фази Li_xSiO_2 при $x \sim 0,25$, що має кубічну структуру типу NaCl, в якій кисневі аніони формують гранецентрований куб, а йони Li^+ та Si^{4+} займають октаедричні порожнини. На основі аналізу експериментальних результатів з'ясовано механізм інтеркаляції йонів літію в α -кварц. Вказується на перспективність застосування α -кварцу в якості катодного матеріалу для літійових джерел електричної енергії.

Проведены комплексные исследования кинетики процесса электрохимической интеркаляции ионов лития в кристаллический α -кварц. Показано, что электрохимическая интеркаляция сопровождается появлением новой интеркаляционной фазы Li_xSiO_2 при $x \sim 0,25$, которая обладает кубической структурой типа NaCl, где кислородные анионы формируют гранецентрированный куб, а ионы Li^+ и Si^{4+} занимают октаэдрические полости. На основе анализа экспериментальных результатов выяснен механизм интеркаляции ионов лития в α -кварц. Указывается на перспективность применения α -кварца в качестве катодного материала для литиевых источников электрической энергии.

Complex investigations of process kinetics of electrochemical lithium-ions' intercalation are realized. As shown, the electrochemical intercalation is accompanied by appearance of the new Li_xSiO_2 intercalation phase at $x \sim 0.25$, which has the cubic structure of NaCl type, where the oxygen anions form a face-centred cube, and Li^+ and Si^{4+} ions occupy octahedral interstices. On the basis of experimental-results' analysis, the mechanism of lithium-ions' intercalation into α -quartz is revealed. Application of α -quartz is specified as perspective cathode material for lithium power-supply sources.

Ключові слова: інтеркаляція, α -кварц, ентропія, імпедансна спектроскопія, коефіцієнт дифузії, опір стадії перенесення заряду.

(Отримано 1 липня 2006 р.)

1. ВСТУП

Відомі на даний час електрохімічні джерела електричної енергії не задовольняють вимоги сучасної електроніки та електротехніки у зв'язку з відсутністю електродних матеріалів з високою питомою енергомісткістю. Струмоутворюючі процеси більшості сучасних гальванічних елементів базуються на використанні явища інтеркаляції лужних металів, зокрема літію, в структуру матеріалу-«господаря» [1, 2]. Тому пошук ефективних, дешевих та екологічно безпечних катодних матеріалів є актуальним теоретичним і прикладним завданням. Одним із можливих напрямків вирішення даної проблеми є використання нанотехнологій при конструюванні сучасних гальванічних пристроїв автономного енергозабезпечення. Пошук ефективних катодних матеріалів для літійових джерел електричної енергії ведеться із залученням широкого спектру різноманітних матеріалів — халькогенідів перехідних металів, шаруватих силікатів, цеолітів, оксидів металів тощо [1–5]. Особливу увагу доцільно зосередити на дослідженні порошкових оксидних матеріалів нанометрових розмірів, зокрема діоксиду кремнію. В роботі [6] досліджувалася енергетика процесів інтеркалювання літієм кластерів, що відображають кристалічні модифікації кремнезему, — α -кварцу, β -кристобаліту і β -тридиміту, — та було показано, що з трьох найбільш розповсюджених кристалічних модифікацій кремнезему найпридатнішим для інтеркалювання літієм є тридиміт. Проте при модельних розрахунках не враховувалися розмірні та поверхневі ефекти, тому були проведені комплексні експериментальні дослідження перебігу електрохімічної інтеркаляції йонами літію катодного матеріалу на основі полікристалічного α -кварцу.

2. ОБ'ЄКТИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єктом дослідження був α -кварц, одержаний золь-гель методом. Синтезу проводили із реакційної суміші (в молях, в перерахунку на оксиди): $0,08 \text{ Na}_2\text{O} - 1,0 \text{ SiO}_2 - 13 \text{ H}_2\text{O}$. Для приготування реакційної суміші 2,01 г NaOH розчиняли в 76,3 мл дистильованої води і додавали 18,4 г високодисперсного кремнезему (аеросил А-300). Гідротермальну кристалізацію проводили в автоклаві під власним тиском при температурі 200°C на протязі 72 год. Готовий продукт промивали до нейтральної реакції промивних вод, відфільтровували, сушили на повітрі при 110°C і прожарювали при 540°C . Для видалення залишкових йонів натрію зразки кип'ятили з 2Н-розчином

NH_4Cl з наступним сушінням і прожарюванням зразків на повітрі при 540°C .

Електрохімічна інтеркаляція (ЕІ) йонів літію в досліджувані матеріали здійснювалась в двохелектродних скляних комірках із розділеним катодним і анодним простором в гальваностатичних умовах. Катода виготовлялася із однорідної суміші механічно змішаного досліджуваного активного матеріалу, струмопровідної добавки, — ацетиленової сажі (10 мас.%), — та зв'язуючого компоненту, — тефлону (2 мас.%). Для досягнення пастоподібної консистенції до одержаної суміші додавався ацетон; пасту наносили на ніклеву сітку розміром $10 \times 5 \text{ мм}^2$ і підпресовували. Одержані робочі електроди сушили на протязі 30 хв. в сушильній камері за температури 150°C . Порівняльний електрод виготовляли із літійової фольги шляхом напресовування останнього на ніклеву сітку. Після цього електроди опускалися в розчин електроліту. В якості електроліту використовувався одномолярний (1М) розчин соли тетрафторборату літію (LiBF_4) в γ -бутиролактоні. Рівноважний електродний потенціал досліджуваного матеріалу відносно літійового електроду порівняння становив $\sim 3,25 \text{ В}$. ЕІ літію проводилась в гальваностатичному режимі при густині струму 20 мкА/см^2 (розрядний струм становив 10 мкА , що дало можливість задіяти в електрохімічному процесі всю катодну масу). Термодинамічні характеристики інтеркальованого літієм α -кварцу визначали, використовуючи методу спектроскопії хемічного потенціалу, що базується на мірянні електрошійної сили (ЕРС) гальванічних елементів.

Рентгеноструктурні дослідження проводилися на установці ДРОН-3.0 у випромінення мідяної аноди з фокусуванням за схемою Бреґґа-Брентано з використанням рентгенівської трубки БСВ-27.

Імпедансні мірювання проводились із використанням спектрометра Autolab/FRA (Голландія) в інтервалі частот 10^{-2} – 10^5 Гц .

3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТУ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Для перевірки теоретичних результатів щодо неможливості втілення йонів літію в α -кварц нами було проведено електрохімічну інтеркаляцію монокристалічного α -кварцу, одержаного методом гідротермальної синтези. В електрохімічній комірці монокристал α -кварцу розміром $10 \times 5 \text{ мм}$ і товщиною $0,8 \text{ мм}$ був зорієнтований гранню (001) в напрямку літійової аноди. Дослідження дозволили з'ясувати, що максимальна концентрація інтеркальованих в SiO_2 йонів літію не перевищує $0,02$ моля, що підтверджує висновок, одержаний при моделюванні інтеркаляційних процесів в α -кварц [6]. Це дає підстави стверджувати, що в даному випадку має місце концентрування «гостьових» йонів літію на поверхні α -кварцу без подальшого їх втілення в структуру матеріалу. Це також підтверджу-

Рис. 1. Структура α -кварцу в напрямках $[101]$ (а) та $[110]$ (б).

ється даними імпедансної спектроскопії. На одержаних Найквістових діаграмах відсутня ділянка (пряма лінія в області частот 10^{-2} – $0,5$ Гц), яка відповідає за дифузію «гостьового» компоненту в матриці матеріялу-«господаря». В іншому досліді проводилися аналогічні дослідження з порошковим α -кварцом, одержаним шляхом подрібнення монокристалічного зразка, в якому розміри частинок становили 10 – 20 мкм. Встановлено, що в даному випадку за рахунок такого диспергування збільшується кількість адсорбційних центрів, в результаті чого ступінь «гостьового» навантаження збільшується до $x = 0,3$. Таким чином, можна стверджувати, що зменшення розмірів частинок не приводить до значного зростання «гостьового» навантаження, що не дозволяє використовувати α -кварц як перспективний катодний матеріял в літєвих джерелах живлення.

Одна із метод, яка дозволяє суттєво збільшити кількість адсорбційних центрів, і, відповідно, ступінь «гостьового» навантаження, та полегшити доступ до них йонів літію, полягає в максимально можливому диспергуванні матеріялу катода. З огляду на це, нами був використаний дисперсний α -кварц із середнім розміром частинок $0,1$ мкм, одержаний рідкофазною метою.

Можливість використання α -кварцу (гексагональна щільнопакована ґратниця, $P3_21$) в якості активного матеріялу катода джерела живлення зумовлюється, в першу чергу, його відкритою структурою каналного типу із розмірами пор (менша діагональ) в площині (110) $7,305$ та $3,894$ Å; в площині (101) — $5,939$ та $3,413$ Å (рис. 1).

Очікувалося, що при інтеркаляції катіони Li^+ селективно займатимуть ці пори до утворення запірного шару. Відомо [7], що при відносно невеликих ступенях «гостьового» навантаження ($x \leq 0,5$) інтеркалянт втілюється в матричну структуру без її спотворення, проте залишається невідомою локалізація йонів Li^+ в структурі α - SiO_2 .

Рис. 2. Зміна вільної енергії кластера при проходженні інтеркалянту вздовж каналів α -кварцу (пояснення в тексті).

Для розв'язання цієї проблеми застосовано моделювання процесу інтеркаляції. Кристалічна структура α -кварцу представлялася кластером із 27-и елементарних комірок. Застосовувався потенціал між-атомової взаємодії, записаний у формі $E = Ae^{-r/\rho} - Cr^{-6}$, запропонований Бакінгемом, де A, C — емпіричні коефіцієнти, підібрані таким чином, щоб експериментальні і розраховані на основі використання вищеприказаного потенціалу фізичні характеристики кристалу (зокрема, діелектрична проникність, модуль Юнга) максимально співпадали; ρ — відстань між двома атомами; r — відстань від початку системи координат до точки, в якій визначається енергія взаємодії. Було застосовано методику та програмне забезпечення, описані в [8]. Обчислювалася енергія кластера при просуванні Li^+ вздовж каналів (рис. 2, а, б). Енергетично найвигіднішим для кластера є знаходження Li^+ у каналах типу 1 (рис. 1, а) і саме вони заповнюватимуться першочергово; наступний етап — втілення Li^+ в канали типу 3. Енергетичний бар'єр для втілення йонів літію в структурні канали типу 2 є найбільшим. Подібні розрахунки проводились авторами [7], які моделювали кінетичні ефекти втілення Li^+ в структурні модифікації діоксиду титану.

Експериментально одержана залежність зміни ентропії від x (рис. 3) вказує на процеси структурного впорядкування в катодному матеріалі на початкових стадіях інтеркаляції та підтверджує гіпотезу про селективний і координований характер заповнення «гостьовими» йонами каналів матричної структури.

Відомо [9], що у ряді випадків експериментальні значення поте-

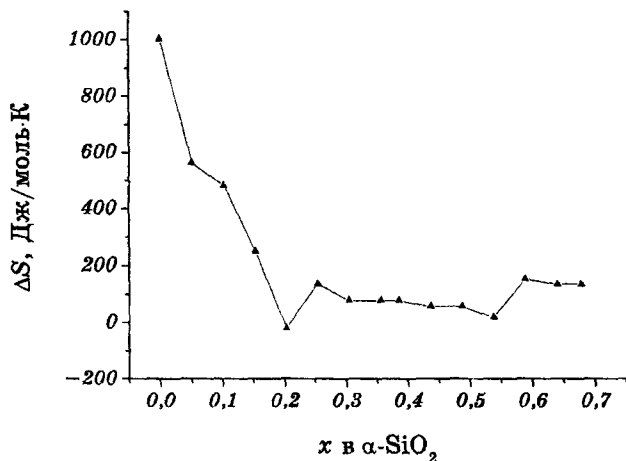

Рис. 3. Зміна ентропії від ступеня інтеркаляції при втіленні літію в α-кварц (температура 25°C).

нціалів активних катодних матеріалів на основі оксидних сполук в неводних електролітах не можуть бути описані реакціями типу

і необхідно враховувати наявність більш складного механізму відновлення, що включає в себе крім власне інтеркаляції процес утворення нових фазових станів. Ці явища достатньо добре вивчені для оксидів перехідних металів, інтеркаляція яких відбувається з утворенням сполук втілення типу Li_xMeO_2 , структура яких може бути описана, виходячи з умови надструктурного впорядкування катіонів у спотвореній матричній ґратниці типу NaCl, де йони Li^+ та перехідного металу займають порожнини, утворені щільнопакованими кисневими шарами. Найбільш характерним є орторомбічний тип впорядкування (просторова група $R\bar{3}m$); сталі ґратниць таких сполук лежать в межах $a = 2,85\text{--}3,10 \text{ \AA}$, $c = 11,0\text{--}14,7 \text{ \AA}$ [10].

Згідно термодинамічних досліджень процесу інтеркаляції йонів літію в структуру α-кварцу можна стверджувати, що на початкових стадіях втілення (до $x \approx 0,25$) спостерігається утворення безперервного ряду нестехіометричних фаз втілення (рис. 4). При збільшенні ступеня «гостьового» навантаження на кривій залежності диференціальної місткості від ступеня інтеркаляції спостерігається нескінченний розрив в інтервалі $0,25 < x < 0,54$, що може інтерпретуватися як поява нової фази поряд із наявною фазою втілення $\text{Li}_{0,25}\text{SiO}_2$. Оскільки фіксувалися значення релаксованої напруги відкритого кола, можна вважати, що трансформація структури збагаченої літієм приповерхневої зони частинок SiO_2 починається і при

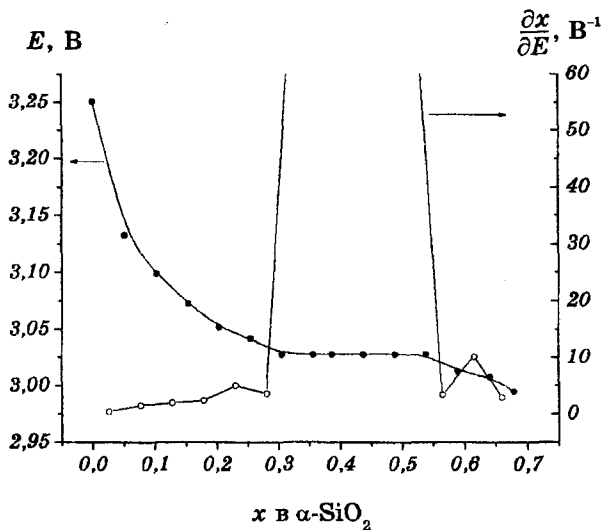
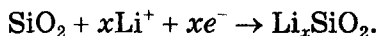

Рис. 4. Зміна ЕРС та диференціальної місткості $\frac{\partial x}{\partial E}$ електрохімічних комірок, виготовлених на основі дисперсного α -кварцу, від ступеня інтеркаляції.

менших значеннях x . Таким чином, інтеркаляційний процес, крім обов'язкових стадій перенесення Li^+ через границю розділу електродит-тверда фаза та дифузії катіона в кристалічну решітку оксиду, включає в себе хімічну реакцію типу:

Для експериментальної перевірки цього припущення проведено фазову рентгенодифрактометричну аналіз вихідного та інтеркальованого йонами Li^+ α -кварцу (рис. 5). Виявлено, що вже на початкових стадіях інтеркаляції ($x \leq 0,2$) фазова однорідність катодного матеріалу порушується, причому індиціювання ліній нової фази однозначно дозволило ідентифікувати її як кубічну.

Трансформація гексагональної ґратки в кубічну спостерігалася в роботі [11] для сполук LiNiO_2 та LiCoO_2 , одержаних механохімічними методами. Кубічні сполуки типу LiFeO_2 ($Fm\bar{3}m$, $a = 4,158 \text{ \AA}$) одержувалися раніше виключно методом високотемпературної твердофазної синтези [12], проте останнім часом з'явилися повідомлення про синтезу сполук LiMeO_2 золь-гель методом [13], а також методом катіонного заміщення [14]. Фазова стабільність впорядкованих структур типу AMO_2 (A — лужний метал, M — перехідний метал) досліджувалася теоретично авторами [15] як функція розміру та заряду катіонів. Виявлено, що структурне впорядкування типу α - LiFeO_2 ($Fm\bar{3}m$) вигідне енергетично для випадку прибли-

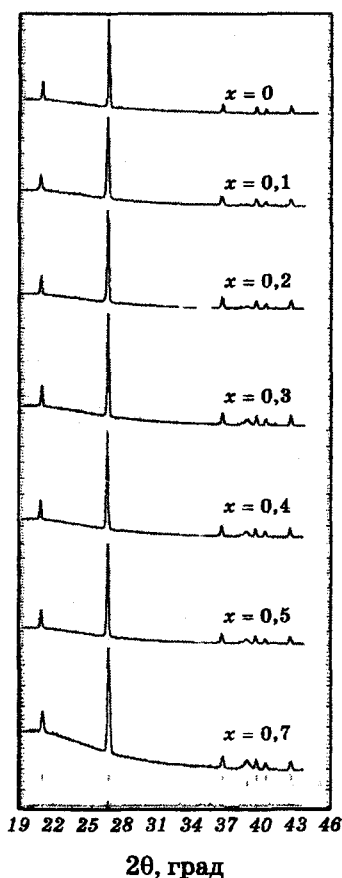

Рис. 5. Рентгенодифрактограми α -кварцу, інтеркальованого йонами Li^+ .

зно однакових йонних радіусів катіонів в той час, як зростання різниці між їх розмірами веде до зростання фазової стабільності структури типу $\alpha\text{-LiNaO}_2$. Проте наведені розрахунки вимагають подальшого експериментального підтвердження.

Поява кубічних фаз втілення Li_xSiO_2 зафіксована авторами [16] при інтеркаляції літєм шаруватих синтетичних силікатних матеріалів із структурою тальку. Ймовірно, основну роль у формуванні таких структур відіграє механізм взаємного координування та притягання інтеркальованого літію.

Аналіза результатів рентгеноструктурних досліджень дозволила ідентифікувати новоутворену фазу як сполуку Li_xSiO_2 із структурним впорядкуванням типу NaCl , в якій кисневі аніони формують гранецентрований куб, а йони Li^+ та Si^{4+} займають октаедричні порожнини; стала ґратниці цієї фази становить $4,0287 \pm 0,0009 \text{ \AA}$ (рис. 6).

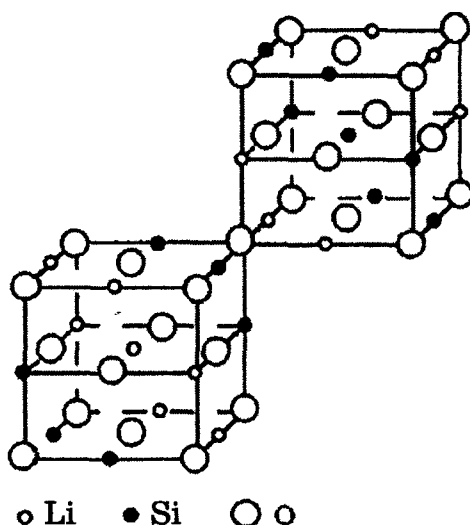

Рис. 6. Схематичне зображення структури Li_xSiO_2 .

Поряд з формуванням нової фази спостерігаються зміни матричної структури α -кварцу. Встановлено, що електрохімічне втілення літію не приводить до змін просторової симетрії, проте фіксується зміна сталих ґратниці (рис. 7). На початкових стадіях втілення спостерігаються різні тенденції зміни сталих ґратниць α -кварцу, що, очевидно, пояснюється електростатичними спотвореннями структури після втілення йонів Li^+ безпосередньо в канали типу 1 та 3 (рис. 1). Використавши методику [17] і виходячи з експериментальних кривих дифракційного відбивання, здійснено відновлення інформації про просторовий розподіл густини розсіювальних рентгенівські промені центрів для вихідного та інтеркальованого α -кварцу.

Ріст ступеня «гостьового» навантаження приводить до формування нової кристалічної фази і спричинює появу катіон-аніонних вакансій в структурі матриці. Збільшення відносного вмісту дефектного α -кварцу фіксувалося нами як інтегральне зменшення сталої ґратниці структури матеріалу-«господаря». Визначальну роль в цих процесах відіграватиме розмір частинки, який для матеріалів, одержаних золь-гель методом, еквівалентний розміру області когерентного розсіювання (ОКР). Аналізуючи залежність ширини дифракційної лінії від Бреґґова кута з використанням програмного забезпечення [18], встановлено, що середньозважене значення розміру ОКР для досліджуваного матеріалу становить $912 \pm 25 \text{ \AA}$. Таким чином, на початкових етапах електрохімічної інтеркаляції відбувається втілення Li^+ в канали структури та її електростатичне спотворення. На поверхні частинок α -кварцу формуються дефектні зони, насичені вкоріненим літієм з сталою ґратниці меншою, порі-

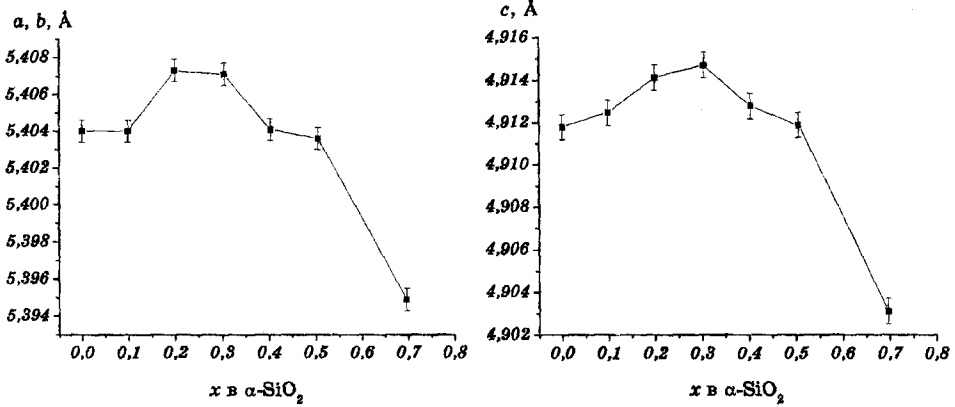

Рис. 7. Зміни сталих ґратниці α -кварцу в залежності від ступеня «гостювого» навантаження йонів Li^+ .

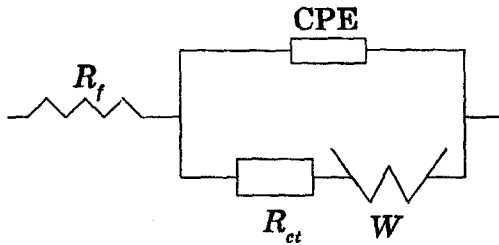

Рис. 8. Еквівалентна схема, що відповідає ЕІ йонів літію в α -кварці.

вняно з неспотвореною внутрішньою областю частинки; ці зони є зародками фази Li_xSiO_2 .

Дослідження перебігу процесу інтеркаляції були продовжені методом імпедансної спектроскопії. Одержані Найквістові діаграми характеризуються петлею у області частот $0,5\text{--}10^5$ Гц та прямою лінією при частотах $10^{-2}\text{--}0,5$ Гц. Характерні особливості частотних спектрів імпедансної залежності $-\text{Im}Z = f(\text{Re}Z)$ дозволяють ідентифікувати основні транспортні процеси в Li_xSiO_2 електроді. На початковій стадії відбувається перенесення йонів літію через роздільчу межу електроліт-електрод, що відображається високочастотним півколом. Другою стадією є дифузія втіленого літію через матрицю матеріалу-«господаря», на яку додатково накладається електронний транспорт за рахунок власної провідності матриці.

Одержані експериментальні дані добре описуються еквівалентною схемою Рандлеса-Ершлера [19], модифікованою послідовно включеним елементом постійної фази CPE (рис. 8). Значення експоненційного множника n в інтервалі $x = 0\text{--}0,879$ знаходилось в

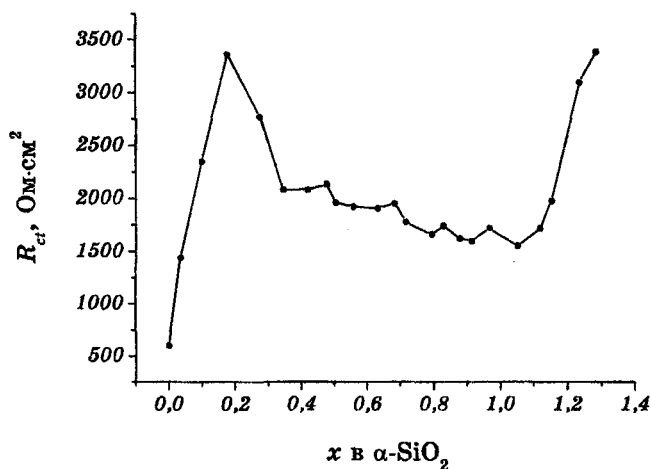

Рис. 9. Залежність опору стадії перенесення заряду від ступеня інтеркаляції α -кварцу.

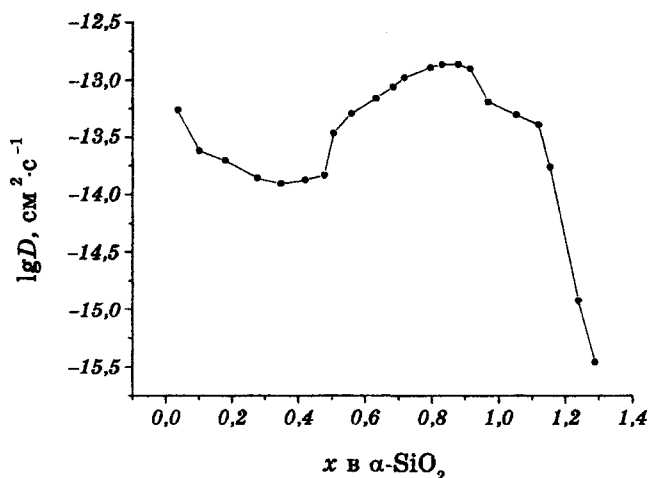
межах 0,83–0,7 відповідно (похибка не перевищувала 3%), тоді як при подальшому втіленні йонів літію ($x = 0,915$ – $1,288$) спостерігалось зменшення величини n (0,65–0,51), що є більш близьким до класичної схеми Рандлеса–Ершлера.

Одним із основних параметрів, який характеризує кінетику перебігу інтеркаляційних процесів, є опір стадії перенесення заряду R_{ct} , визначення якого відбувалося автоматично з використанням програми FRA (похибка вимірювання не перевищувала 8%). На початкових стадіях інтеркаляції ($x \leq 0,2$) відбувається значне зростання опору R_{ct} ($3350 \text{ Ом}\cdot\text{см}^2$) у порівнянні з вихідним матеріалом ($600 \text{ Ом}\cdot\text{см}^2$) (рис. 9). Подальше втілення літію супроводжується зменшенням величини R_{ct} до $2750 \text{ Ом}\cdot\text{см}^2$ при значеннях $x \approx 0,25$ – $0,3$, що, згідно результатів термодинамічних (рис. 4) та рентгенодифрактометричних (рис. 5) досліджень, відповідає утворенню гетерофазного стану, зумовленого інтеркаляцією. В інтервалі значень $x = 0,35$ – $0,5$ значення R_{ct} залишається практично незмінним ($\sim 2100 \text{ Ом}\cdot\text{см}^2$).

Тенденція до зменшення опору стадії перенесення заряду спостерігається в інтервалі $x = 0,51$ – $1,05$. Кінцева стадія процесу електрохімічного втілення літію відбувається із збільшенням R_{ct} (рис. 9).

Для розрахунку коефіцієнта дифузії D йонів літію в структурі α -кварцу визначався коефіцієнт Варбурга σ шляхом обробки імпедансних даних у координатах $\text{Re}Z - \omega^{-1/2}$ в області частот 1 – 10^2 Гц.

Експериментальні залежності $R_{ct} - x$ та $\lg D - x$ підтверджують запропоновану вище етапність процесу електрохімічного втілення йонів Li^+ в α -кварц. Згідно результатів обчислень одночасно із збільшенням опору стадії перенесення заряду (рис. 9) при $x \leq 0,2$ спостерігається зменшення коефіцієнта дифузії йонів літію до $2 \cdot 10^{-14} \text{ Ом}\cdot\text{с}^{-1}$ (для порів-

Рис. 10. Залежність $\lg D$ - x від ступеня інтеркаляції α -кварцу.

няння, при $x = 0,035$ $D = 5,54 \cdot 10^{-14}$ Ом·с⁻¹) (рис. 10). Втілення Li^+ в канали матричної структури на початкових стадіях інтеркаляції супроводжується швидким накопиченням інтеркалянту в приповерхневому шарі частинок α -кварцу та формуванням запірного шару, що фіксується як різке зростання опору стадії перенесення заряду та зменшенням коефіцієнта дифузії. Різкий спад R_{ct} при $x = 0,2$ – $0,5$ можна пов'язати із зародженням та ростом фази Li_xSiO_2 . Цьому етапу відповідає поступове зменшення коефіцієнта дифузії інтеркалянту. Зародки нової фази виникають на поверхні частинок α -кварцу, б'юкуючи її та зменшуючи різницю хемічних потенціалів між анодою та катодою. Збільшення коефіцієнта дифузії при $x = 0,5$ – $0,9$ та відповідне цьому зменшення R_{ct} , ймовірно, зумовлюється значною дефектністю поверхневих шарів частинок α -кварцу, викликаною активною хемічною взаємодією Li^+ з йонами ґратниці, внаслідок чого дифузія йонів літію буде відбуватися не тільки вздовж каналів структури, але й завдяки вакансійному вкоріненню інтеркалянту. Можна стверджувати, що на поверхні катоди формується пасивуючий рентгеноаморфний шар оксидів та гідроксидів літію, який викликає швидкий ріст R_{ct} та зменшення D на кінцевому етапі інтеркаляції.

4. ВИСНОВКИ

Електрохемічна інтеркаляція йонів літію в α -кварц супроводжується появою нової інтеркаляційної фази Li_xSiO_2 при $x \sim 0,25$, що має кубічну структуру типу NaCl , в якій кисневі аніони формують гранецентрований куб, а йони Li^+ та Si^{4+} займають октаедричні порожнини. Стала ґратниці цієї фази становить $4,0287 \pm 0,0009$ Å.

На основі аналізу експериментальних результатів з'ясовано механізм інтеркаляції йонів літію в α -кварц. При значеннях $x \leq 0,25$ відбувається втілення йонів літію в кристалічну ґратницю, а при $x > 0,25$ йони літію адсорбуються на поверхні дисперсних частинок матеріялу.

Питома місткість та питома енергія гальванічного елемента, виготовленого на основі кристалічного α -кварцу, становлять 450 мА·год/г та 1010 Вт·год/кг, що перевищує параметри традиційних широко використовуваних у промисловому виробництві катодних матеріялів (MnO_2 , V_2O_5 , CuO , $SOCl_2$).

Роботу виконано в рамках проекту №1709 УНТЦ.

ЦИТОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. И. А. Кедринский, В. Е. Дмитриенко, И. И. Грудянов, *Литиевые источники тока* (Москва: Энергоатомиздат: 1992).
2. G. Betz and H. Tributsch, *Prog. Solid State Chem.*, **16**, No. 4: 195 (1985).
3. В. С. Первов, И. В. Кедринский, Е. В. Махонина, *Неорг. материалы*, **33**, № 9: 1031 (1997).
4. Н. В. Коровин, *Электрохимия*, **34**, № 7: 741 (1998).
5. І. І. Григорчак, *Фізика і хімія твердого тіла*, **2**, № 1: 7 (2001).
6. І. Ф. Миронюк, В. В. Лобанов, Б. К. Остафійчук, В. І. Мандзюк, І. І. Григорчак, Л. С. Яблунь, *Фізика і хімія твердого тіла*, **2**, № 4: 653 (2001).
7. M. V. Koudriachova, N. M. Harrison, and S. W. de Leeuw, *Phys. Rev. Let.*, **86**, No. 7: 1275 (2001).
8. J. D. Gale, *J. Chem. Soc., Faraday Trans.*, **93**, No. 4: 629 (1997).
9. Л. Н. Ольшанская, *Электрохимическая энергетика*, **2**, № 2: 66 (2002).
10. M. K. Aydinol, A. F. Kohan, and G. Ceder, *Phys. Rev. B.*, **56**, No. 3: 1354 (1997).
11. M. N. Obrovac, O. Mao, and J. R. Dahn, *Solid State Ionics*, **112**: 9 (1998).
12. П. И. Летюк, Г. И. Журавлев, *Химия и технология ферритов* (Ленинград: Химия: 1983).
13. P. Varboux, J. M. Tarascon, and F. K. Shoikoohi, *J. Solid State Chem.*, **94**: 185 (1991).
14. A. R. Armstrong and P. G. Bruce, *Nature*, **381**: 499 (1996).
15. E. J. Wu, P. D. Teptesch, and G. Ceder, *Phil. Mag. B*, **77**, No. 4: 1039 (1998).
16. І. Ф. Миронюк, В. Л. Челядин, Б. К. Остафійчук, І. М. Будзуляк, І. І. Григорчак, В. О. Коцюбинський, А. Ю. Підлужна, М. М. Міцов, *Фізика і хімія твердого тіла*, **6**, № 2: 253 (2005).
17. R. Carvajal, *Abstracts of the Satellite Meeting on Powder Diffraction of the XV Congress of the IUCr (Toulouse, France, 1990)*, p. 127.
18. W. Kraus and G. Nolze, *J. Appl. Cryst.*, **29**: 301 (1996).
19. З. Б. Стойнов, Б. М. Графов, Б. Савова-Стойнова, В. В. Елкин, *Электрохимический импеданс* (Москва: Наука: 1991).